

Jadwiga Rachtan¹, Andrzej Sokołowski^{1,2}¹Pracownia Epidemiologii, Centrum Onkologii, Instytut im. M. Skłodowskiej-Curie, Oddział w Krakowie

Kierownik: prof. nadzw. dr hab. n. med. J. Rachtan

²Zakład Statystyki, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Kierownik: prof. U.E.U. dr hab. A. Sokołowski

Palenie tytoniu wśród kobiet powyżej 30. roku życia w Małopolsce

Smoking habits among women over 30 years old in Małopolska

Abstract

Introduction: The aim of the study was to estimate smoking habits and their intensity among women from urban and rural residents of Małopolska voivodship.

Material and methods: A structured questionnaire was used by trained nurses who conducted personal interview. Questions regarding smoking referred to age of starting smoking, duration of smoking, average daily number of cigarettes smoked. The total number of collected interviews was 840. Lifetime exposure to cigarette smoking was expressed in pack-years.

Results: Data were collected among 602 urban and 238 rural women from Małopolska voivodship. In Małopolska, there are 23.4% current smokers among women, 21.7% are ex-smokers, and about 55% never smoked. The percentage of never smokers in women is significantly higher among the rural women group (67.3%) than urban women group (50.0%). Currently smoking are 25.9% urban inhabitants and 17.2% women from rural population. There were no significant differences in smoking habits among younger group of women (below 50 years) living in urban and rural areas.

Conclusion: The present results indicate that female population in urban and rural areas need effective educational strategy associated with presenting negative consequences of tobacco smoking and support in quitting the addiction.

Key words: tobacco smoking, women, Małopolska

Pneumonol. Alergol. Pol. 2011; 79, 1: 16–20

Streszczenie

Wstęp: Celem badania była ocena częstości palenia tytoniu i stopnia nasilenia tego nałogu wśród mieszkanki miast i wsi województwa małopolskiego.

Materiał i metody: W badaniu zastosowano metodę wywiadu standaryzowanego, który przeprowadzały odpowiednio przeszkolone pielęgniarki. Pytania związane z paleniem tytoniu dotyczyły wieku rozpoczęcia i czasu palenia, średniej liczby wypalanych dziennie papierosów. Ogółem zebrano 840 wywiadów. Łączną ekspozycję narażenia na palenie tytoniu wyrażono w paczkolatach.

Wyniki: Wywiady zebrano od 602 mieszkanki miast i 238 mieszkanki wsi województwa małopolskiego. W Małopolsce pali obecnie 23,4% kobiet, 21,7% jest byłymi palaczkami, a blisko 55% kobiet nigdy nie paliło tytoniu. Odsetek kobiet niepalących jest istotnie wyższy w grupie kobiet mieszkających na wsi (67,3%) w porównaniu z kobietami z miasta (50,0%). Obecnie pali 25,9% mieszkanki miast i 17,2% mieszkanki wsi. Nie zaobserwowano istotnych różnic w paleniu tytoniu w grupie młodszych kobiet (poniżej 50. rż.) zamieszkujących tereny miejskie i wiejskie.

Wnioski: Wyniki badania autorów niniejszej pracy wskazują na konieczność intensywnych działań edukacyjnych w zakresie szkodliwości palenia tytoniu, jak również pomocy w uwalnianiu się od nałogu, które powinny być prowadzone wśród kobiet zarówno w środowisku miejskim, jak i wiejskim.

Słowa kluczowe: palenie tytoniu, kobiety, Małopolska

Pneumonol. Alergol. Pol. 2011; 79, 1: 16–20

Adres do korespondencji: prof. nadzw. dr hab. n. med. Jadwiga Rachtan, Pracownia Epidemiologii, Centrum Onkologii, Instytut im. M. Skłodowskiej-Curie, ul. Garncarska 11, 31–115 Kraków, tel.: 12 429 37 53, faks: 12 426 13 70, e-mail: z5rachta@cyf-kr.edu.pl

Praca wpłynęła do Redakcji: 14.10.2009 r.

Copyright © 2011 Via Medica

ISSN 0867–7077

Wstęp

Palenie tytoniu jest jednym z głównych czynników wpływających na stan zdrowia populacji. Choroby układu sercowo-naczyniowego, oddechowego oraz nowotwory złośliwe, a szczególnie rak płuca, są związane przyczynowo z paleniem tytoniu. Według szacunków Światowej Organizacji Zdrowia (WHO, *World Health Organization*) w Polsce w 2006 roku codziennie paliło 37% mężczyzn i 23% kobiet [1].

Badania ankietowe przeprowadzone przez Główny Urząd Statystyczny wykazały zmniejszenie częstości palenia tytoniu, zwłaszcza wśród mężczyzn. W 1996 roku odsetek palących mężczyzn wynosił 47,3%, a w 2004 roku obniżył się do 38,0%. Natomiast wśród kobiet zaobserwowano bardzo niewielki spadek odsetka palących z 24,5% (1996 r.) do 23,1% (2004 r.). Badania wykazały również, że osoby mocno uzależnione, to znaczy palące co najmniej 20 papierosów dziennie, stanowią 60% ogółu palących mężczyzn, a wśród palących kobiet mocno jest uzależniona co trzecia [2].

Częstość rozpowszechnienia palenia tytoniu w Małopolsce oceniono w badaniu *Burden of Obstructive Lung Disease* (BOLD), przeprowadzonym przez Niżankowską-Mogilnicką i wsp. [3], jednak wyniki nie uwzględniały różnic w paleniu w zależności od miejsca zamieszkania.

Niniejsza praca przedstawia wyniki analizy częstości palenia tytoniu wśród kobiet w województwie małopolskim z uwzględnieniem miejsca zamieszkania (miasto/wieś). Dane dotyczące palenia tytoniu zostały zgromadzone w ramach zamianowanego projektu badawczego dotyczącego dziedzicznych uwarunkowań zachorowań na nowotwory złośliwe (PBZ-KBN-090/PO5/13). Badanie uzyskało akceptację Komisji Etycznej Centrum Onkologii, Oddział w Krakowie.

Materiał i metody

Kobiety biorące udział w badaniu były mieszkankami województwa małopolskiego i były losowo (losowanie proste) dobierane spośród kobiet leczonych w Poradniach Ogólnych Przychodni Rejonowych.

W okresie od stycznia 2004 roku do sierpnia 2007 roku zebrano 840 wywiadów standaryzowanych z zastosowaniem specjalnie przygotowanego kwestionariusza, którego przydatność była wcześniej sprawdzona w badaniu pilotowym. Wywiady przeprowadzały odpowiednio przeszkolone pielęgniarki. Przed rozpoczęciem wywiadu respondentki były proszone o wyrażenie zgody na udział

w badaniu. Pytania dotyczące palenia tytoniu dotyczyły wieku rozpoczęcia i czasu palenia, średniej liczby wypalanych dziennie papierosów.

Do palaczek zaliczano kobiety palące regularnie co najmniej jednego papierosa dziennie przez okres co najmniej 7 miesięcy. Kobiety, które nie paliły przez okres co najmniej 3 lat przed przeprowadzeniem wywiadu, zaliczano do ekspalaczek [4]. Łączną ekspozycję narażenia na palenie tytoniu wyrażono w paczkolatach (iloczyn liczby paczek papierosów wypalanych na dzień i liczby lat palenia). Średnia wieku oraz paczkołat w zależności od miejsca zamieszkania były porównywane testem *t*-Studenta, zaś odpowiednie częstości weryfikowano testem niezależności χ^2 [5]. Różnice uznawano za istotne, jeżeli wartość *p* była mniejsza od 0,05.

Wyniki

Analizą objęto dane zebrane od 602 mieszkanki miast i 238 mieszkanki wsi województwa małopolskiego. Charakterystykę demograficzną kobiet przedstawiono w tabeli 1.

Średni wiek w grupie mieszkanki miast był istotnie wyższy w porównaniu z wiekiem kobiet z terenów wiejskich i wynosił odpowiednio 59,7 roku (SD = 9,7) i 56,2 roku (SD = 9,6). Odsetek kobiet w wieku poniżej 50 lat wynosił w grupie kobiet mieszkających w mieście 15,4%, a w grupie kobiet zamieszkujących wieś 25,6%.

Struktura wykształcenia kobiet z miasta różniła się istotnie od kobiet z terenów wiejskich. Wykształcenie średnie lub wyższe posiadało 67,9% kobiet z miasta i tylko 31,0% kobiet ze wsi.

Odsetek nigdy niepalących kobiet był istotnie wyższy w grupie kobiet zamieszkujących wieś (67,3%) w porównaniu z kobietami mieszkającymi w mieście (50,0%). Natomiast odsetek aktualnych, jak również ekspalaczek był istotnie wyższy wśród mieszkanki miast w porównaniu z mieszkankami wsi (tab. 2). Średni wiek rozpoczęcia palenia w mieście wynosił 21,4 roku (SD = 5,0), a na wsi 20,1 roku (SD = 4,0), *p* = 0,0133.

Zaobserwowano również, że średni czas palenia był istotnie niższy w grupie kobiet zamieszkujących wieś, zarówno wśród palących kiedykolwiek, aktualnie, jak i palących w przeszłości w porównaniu z kobietami mieszkającymi w mieście.

Średnia liczba paczkołat w grupie palących kiedykolwiek oraz w grupie kobiet palących w przeszłości była istotnie wyższa wśród mieszkanki miast. Należy jednak zauważyć, że średnia liczba paczkołat w grupie aktualnych palaczek była prawie taka sama w obu porównywanych grupach

Tabela 1. Charakterystyka demograficzna kobiet w zależności od miejsca zamieszkania**Table 1. Demographic characteristics of women according to residence**

	Miasto/Town n = 602	Wieś/Village n = 238	p
Średni wiek/ <i>Mean age</i>	59,7 (SD = 9,7)	56,2 (SD = 9,6)	0,0000
Wiek/ <i>Age</i>			
< 50 lat/ <i>< 50 years</i>	93 (15,4%)	61 (25,6%)	0,0006
≥ 50 lat/ <i>≥ 50 years</i>	509 (84,6%)	177 (74,4%)	
Wykształcenie/ <i>Education</i>			
Podstawowe/ <i>Elementary</i>	113 (18,8%)	109 (45,9%)	0,0000
Zasadnicze/ <i>Vocational</i>	80 (13,3%)	55 (23,1%)	
Średnie/ <i>Secondary</i>	309 (51,3%)	62 (26,0%)	
Wyższe/ <i>University</i>	100 (16,6%)	12 (5,0%)	

Tabela 2. Charakterystyka palenia tytoniu wśród kobiet w zależności od miejsca zamieszkania**Table 2. Characteristics of smoking habits among women according to residence**

	Miasto/Town n = 602	Wieś/Village n = 238	p
Palenie tytoniu/ <i>Cigarette smoking</i>			
Nigdy niepalące/ <i>Non-smokers</i>	301 (50,0%)	160 (67,3%)	0,0000
Palące w przeszłości/ <i>Ex-smokers</i>	145 (24,1%)	37 (15,5%)	
Aktualnie palące/ <i>Current smokers</i>	156 (25,9%)	41 (17,2%)	
Średni czas palenia/ <i>Mean years smoked</i>			
Kiedykolwiek palące/ <i>Ever smokers</i>	27,4 (SD = 12,1)	22,6 (SD = 10,5)	0,0007
Palące w przeszłości/ <i>Ex-smokers</i>	21,5 (SD = 12,0)	15,8 (SD = 8,6)	0,0013
Aktualnie palące/ <i>Current smokers</i>	32,9 (SD = 9,4)	28,8 (SD = 8,0)	0,0065
Średnie paczki palenia/ <i>Mean pack-years</i>			
Kiedykolwiek palące/ <i>Ever smokers</i>	20,2 (SD = 15,8)	16,2 (SD = 15,0)	0,0365
Palące w przeszłości/ <i>Ex-smokers</i>	16,9 (SD = 15,8)	8,0 (SD = 8,0)	0,0000
Aktualnie palące/ <i>Current smokers</i>	23,4 (SD = 15,3)	23,5 (SD = 16,1)	0,9611
Paczki palenia/ <i>Pack-years</i>			
0	301 (50,0%)	161 (67,7%)	0,0000
1–19	175 (29,1%)	54 (22,7%)	
20–29	50 (8,3%)	11 (4,6%)	
≥ 30	76 (12,6%)	12 (5,0%)	

(23,4 v. 23,5). Analiza paczki palenia uwzględniająca poszczególne zakresy ekspozycji wykazała istotnie wyższe narażenie wśród mieszkanki miast w porównaniu z mieszkankami wsi.

W tabeli 3 przedstawiono porównanie paczki palenia wśród mieszkanki miast i wsi województwa małopolskiego z uwzględnieniem wieku i wykształcenia. Wśród kobiet poniżej 50. roku życia nie zaobserwowano istotnych różnic w paczkach palenia między mieszkankami

miast i wsi. Natomiast kobiety starsze (≥ 50 lat), które były mieszkankami miast, miały istotnie więcej paczki palenia w porównaniu z mieszkankami wsi.

Mieszkanki miast bez względu na wykształcenie paliły więcej paczki niż mieszkanki wsi. Zarówno wśród kobiet posiadających co najwyżej wykształcenie zasadnicze, jak również w grupie kobiet posiadających co najmniej wykształcenie średnie zaobserwowano 2-krotnie wyższy odsetek ko-

Tabela 3. Palenie tytoniu wśród kobiet z uwzględnieniem grup wieku, wykształcenia i miejsca zamieszkania**Table 3. Smoking habits among women according to age groups, education and residence**

	Miasto/Town n = 602	Wieś/Village n = 238	p
Paczkolata w grupach wieku/Pack-years in age groups			
<i>< 50 lat/ < 50 years</i>			
0	39 (42,0%)	28 (45,9%)	0,8849
1–19	43 (46,2%)	26 (42,6%)	
≥ 20	11 (11,8%)	7 (11,5%)	
<i>≥ 50 lat/ ≥ 50 years</i>			
0	262 (51,5%)	133 (75,1%)	0,0000
1–19	132 (25,9%)	28 (15,8%)	
≥ 20	115 (22,6%)	16 (9,1%)	
Paczkolata w zależności od wykształcenia/ /Pack-years in relation to education			
<i>Wykształcenie co najwyżej zasadnicze/ /At most vocational</i>			
0	111 (57,5%)	116 (70,7%)	0,0074
1–19	43 (22,3%)	33 (20,1%)	
≥ 20	39 (20,2%)	15 (9,2%)	
<i>Wykształcenie co najmniej średnie/ /At least secondary</i>			
0	190 (46,4%)	45 (60,8%)	0,0399
1–19	132 (32,3%)	21 (28,4%)	
≥ 20	87 (21,3%)	8 (10,8%)	

biet mieszkających w mieście palących co najmniej 20 papierosów dziennie.

Omówienie

W przeprowadzonych badaniach wykazano, że wśród mieszkank województwa małopolskiego aktualnie pali papierosy 23,4%, 21,7% jest byłymi palaczkami, a nigdy nie paliło blisko 55% kobiet. Badane kobiety paliły średnio 18,2 paczkołat. W badaniu Niżankowskiej-Mogilnickiej i wsp. [3], obejmującym 300 kobiet z województwa małopolskiego, odsetek aktualnych palaczek wynosił 21,9%, a byłych — 21,5%. Badane kobiety paliły średnio 15,1 paczkołat. Zaobserwowana różnica w paczkołatach palenia (18,2 v. 15,1) może być związana z tym, że w grupie kobiet w badaniu Niżankowskiej-Mogilnickiej znajdowały się wyłącznie mieszkanki powiatu chrzanowskiego i proszowickiego, natomiast nie było w tej grupie mieszkank największych miast województwa małopolskiego (Kraków, Tarnów, Nowy Sącz). W badaniu częstości palenia tytoniu w Wielkopolsce przeprowadzonym w 2000 roku wykazano, że odsetek palących kobiet był wyższy niż w Małopolsce i wynosił 29,9%, a odsetek kobiet, które nigdy nie paliły, wynosił 58,2% [6].

Wyniki badania autorów niniejszej pracy wykazały, że nałóg palenia tytoniu, jak również średni czas palenia wśród mieszkank terenów miej-

skich województwa małopolskiego jest istotnie wyższy niż wśród kobiet mieszkających na terenach wiejskich. Zaobserwowano też, że średnie paczkołata palenia wśród aktualnie palących kobiet nie różniły się istotnie w porównywanych grupach. Okazało się również, że wśród młodszych kobiet (< 50 lat) nie zaobserwowano istotnych różnic w paczkołatach palenia w populacji miejskiej i wiejskiej. Ponadto wykazano, że kobiety z terenów miejskich zarówno z wykształceniem co najwyżej zasadniczym, jak i co najmniej średnim miały istotnie wyższe paczkołata palenia niż kobiety z terenów wiejskich.

Rozpowszechnienie palenia tytoniu wśród podopiecznych lekarza rodzinnego opiekującego się mieszkańcami miasta powiatowego i wsi było przedmiotem badania Maciejewskiego i wsp. [7], w którym zaobserwowano, że wśród kobiet z miasta 25,8% było aktualnymi palaczkami, a na wsi — 17,8%. Ponad połowa kobiet mieszkających w mieście (54,0%) i prawie 3/4 kobiet mieszkających na wsi (72,9%) nigdy aktywnie nie paliło tytoniu.

Częstość występowania nałogu palenia tytoniu wśród kobiet mieszkających na terenach miejskich i wiejskich województwa małopolskiego jest prawie taka sama (25,7% — miasto, 17,2% — wieś) jak w badaniu Maciejewskiego [7]. Natomiast rozbieżność odnośnie odsetka kobiet nigdy niepalących mieszkających na wsi (67,3% v. 72,9%) może

być związana z wiekiem ankietowanych. W badaniu Maciejewskiego rozkład wieku analizowanej grupy przedstawiono łącznie dla mężczyzn i kobiet, bez uwzględnienia miejsca zamieszkania, co nie pozwala na porównanie struktury wieku kobiet w obu badaniach.

Palenie tytoniu wśród kobiet w Polsce utrzymuje się od lat na niezmiennym poziomie. W latach 1996–2004 zaobserwowano niewielki spadek częstości palenia z 24,4% do 23,1%. Dlatego bardzo ważne jest prowadzenie działań edukacyjnych w zakresie szkodliwości palenia tytoniu, jak również pomoc w uwalnianiu się od nałogu. Intensywne, kompleksowe i długofalowe działania antynikotynowe wśród kobiet powinny być prowadzone zarówno w środowisku miejskim, jak i wiejskim. Jednym z argumentów przemawiających za koniecznością szczególnego nacisku na działania antynikotynowe wśród kobiet wiejskich jest fakt wyższej zachorowalności na raka płuca kobiet w wieku poniżej 45 lat, które są mieszkankami terenów wiejskich województwa małopolskiego [8].

Wnioski

W analizie częstości palenia tytoniu wśród mieszanek województwa małopolskiego wykazało, że częstość palenia tytoniu jest wyższa wśród

mieszkanek miast (25,9%) niż wsi (17,2%). Nie ma istotnych różnic w paleniu tytoniu w grupie młodszych kobiet (poniżej 50. rż.) zamieszkujących tereny miejskie i wiejskie. Intensywne działania edukacyjne w zakresie szkodliwości palenia tytoniu, jak również pomoc w uwalnianiu się od nałogu powinny być prowadzone wśród kobiet zarówno w środowisku miejskim, jak i wiejskim.

Piśmiennictwo

1. Sakowska I., Wojtyniak B. Wybrane czynniki ryzyka zdrowotnego związane ze stylem życia. W: Wojtyniak B., Goryński P. (red.). Sytuacja zdrowotna ludności Polski. Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego — Państwowy Zakład Higieny, Warszawa 2008; 185–189.
2. Stan zdrowia ludności Polski w 2004 roku. Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2006.
3. Niżankowska-Mogilnicka E., Mejza F., Sonia-Buist A. i wsp. Częstość występowania POChP i rozpowszechnienie palenia tytoniu w Małopolsce — wyniki badania BOLD w Polsce. *Pol. Arch. Med. Wewn.* 2007; 117: 402–409.
4. Rachtan J. Smoking, passive smoking and lung cancer cell types among women in Poland. *Lung Cancer* 2002; 35: 129–136.
5. Kot S.M., Jakubowski J., Sokołowski A. *Statystyka*. Difin, Warszawa 2007.
6. Ramlau R., Didkowska J., Wojciechowska U., Tarkowski W. Palenie tytoniu w Wielkopolsce w końcu XX wieku. *Pneumonol. Alergol. Pol.* 2005; 73: 128–134.
7. Maciejewski J., Bednarek M., Korzybski D., Zieliński J. Palenie tytoniu wśród podopiecznych lekarza rodzinnego. *Pneumonol. Alergol. Pol.* 2009; 77: 248–255.
8. Rachtan J., Sokołowski A., Geleta M., Widawska A., Żmurko R., Molong Ł. Nowotwory złośliwe w województwie małopolskim w 2006 roku. Centrum Onkologii, Instytut im. Marii Skłodowskiej-Curie Oddział w Krakowie, Kraków 2008.